

KO DRŽAVA NE DELUJE

DEBIROKRATIZACIJA KOT USTAVNA OBVEZNOST DRŽAVE

Zakaj država ne deluje – in zakaj rešitev ni tehnična

Ukaz »AI Analitiku javne oblasti«, ki »zrcali« našo prihodnost:	»Analiziraj Slovenijo - ali bodo zanamci v Sloveniji (npr. čez 300 let) še vedno govorili slovenski jezik, če politike leve in/ali desne ostanejo takšne, kot smo jim priča zadnjih 30 let? Kaj je tisto, kar je oz. bi moralo biti skupno tako levim kot desnim politikom v Sloveniji?«
Povezava do AI Analitika javne oblasti:	https://chatgpt.com/share/695a402e-3330-8002-b473-fa0a53d9a4ac
Kaj AI Analitik javne oblasti »priporoča«:	<i>4) Kaj je "skupno levim in desnim" – v enem stavku</i> Skupno mora biti soglasje, da se slovenščina ohrani samo, če država varuje pogoje za otroka, družino, šolo, pravno varnost in digitalni svet – ter to meri z outcome KPI, ne z retoriko.

Avtor: mag. Franc Derganc, 4.1.2026

Disclaimer AI

Povzetek

V javnem prostoru se pojem debirokratizacije praviloma uporablja v zoženem, tehničnem ali fiskalnem pomenu. Razume se kot manj obrazcev, hitrejše postopke, digitalizacijo ali nižje davčne obremenitve. Takšno razumevanje pa ne pojasni, zakaj država kljub številnim reformam, spremembam zakonodaje in organizacijskim posegom pogosto ne dosega svojega temeljnega namena: omogočiti dejansko in učinkovito uresničevanje pravic ljudi.

Prispevek zagovarja tezo, da debirokratizacija v ustavnem smislu ne pomeni manj države, temveč drugače zasnovano državo – državo, ki je že v normativni zasnovi svojih predpisov in v njihovem izvajanju usmerjena v človeka. Ključni problem sodobnega delovanja države ni število pravil, temveč izhodiščna logika, iz katere ta pravila nastajajo.

1. Napačno razumevanje debirokratizacije

Ko se danes govori o debirokratizaciji, se ta najpogosteje povezuje z nižjimi davki, zmanjševanjem administrativnih bremen, krajšimi postopki ali digitalnimi rešitvami. Vsi ti ukrepi so lahko koristni in v določenih primerih nujni, vendar sami po sebi ne odgovorijo na temeljno vprašanje: ali pravni in upravni sistem v resnici deluje v korist človeka.

Debirokratizacija v ustavnem smislu ne pomeni zmanjševanja države, temveč spremembo njenega fokusa. Ne gre za vprašanje učinkovitosti sistema kot takega, temveč za vprašanje, ali je sistem sploh zasnovan okoli resničnih življenjskih položajev ljudi, ki jim je namenjen. Če je interes človeka v normativni zasnovi predpisa zgolj stranski učinek, tehnične izboljšave ne morejo odpraviti temeljnega problema.

2. Zakaj politika pravilno ugotavlja problem, a zgreši diagnozo

V zadnjih letih je mogoče slišati odkrite izjave, da država ne deluje. Takšna ocena je pomembna in poštena, vendar jo pogosto spremlja napačna razlaga vzrokov. Država ne deluje predvsem zato, ker bi bila preveč zapletena ali prepočasna, temveč zato, ker interes človeka pri oblikovanju predpisov pogosto ni izhodišče, ampak stranski učinek.

Kadar so zakoni in podzakonski akti oblikovani predvsem z vidika sistema, postopkov, nadzora ali zaščite institucij, se breme njihovega nedelovanja neizogibno prenese na posameznika. Posameznik postane nosilec tveganj, ki bi jih moral nositi sistem. To ni več zgolj vprašanje upravne neučinkovitosti, temveč sistemski odmik od ustavnega namena države.

3. Sistematična proizvodnja predpisov brez fokusa na človeka

Težava ni v posamičnih slabih predpisih, temveč v ponavljajočem se sistemskem vzorcu. Predpisi se v veliki meri oblikujejo z vidika potreb države, nadzora, evidenc in upravljanja, ob predpostavki, da se bo človek sistemu prilagodil. Življenjski položaji posameznikov, družin in otrok pa v normativni zasnovi pogosto niso izhodišče, temveč naknadna skrb.

Takšen pristop vodi v okolje, v katerem so pravice sicer zapisane, vendar obremenjene z roki, dokaznimi bremenimi, sankcijami in postopki, ki jih povprečen človek težko obvladuje. Sistem tako že v fazi oblikovanja predpisov proizvaja tveganja, ki se kasneje kažejo kot pravna negotovost, stres, finančna škoda ali socialna izključenost.

Primer: analiza pravilnika po ZDavP-2 in pomen normativnega izvora tveganj

Kot ilustrativen primer systemske težave je bila izvedena analiza Pravilnika o dopolnitvi Pravilnika o izvajanju Zakona o davčnem postopku (ZDavP-2), predloga vladnega akta št. 2025-1611-0087, s katerim se uvaja nov 86.u člen. Predlagana ureditev uvaja dodatno

obveznost poročanja imetnikov investicijskih računov o vračilih tujega davka in razširja obseg podatkov, s katerimi razpolaga davčni organ. Cilj pravilnika je legitimen: izboljšati davčno pravilnost in nadzor v čezmejnih situacijah.

AI Analitik javne oblasti pravilnika ni presojal z vidika politične primernosti ali smiselnosti davčnega nadzora, temveč z vidika vprašanja, ali normativna zasnova omogoča zakonito, predvidljivo in sorazmerno izvajanje obveznosti, ne da bi breme sistemske kompleksnosti prenesla na posameznika.

Analiza je pokazala, da izvirna ureditev kljub legitimnemu cilju odpira več sistemskih tveganj. Pravilnik razširja obseg zbiranja osebnih, finančnih in transakcijskih podatkov, ne da bi izrecno določil namen njihove obdelave, časovne roke, možnost popravkov napak ali razmejitev odgovornosti v primerih, ko do nepravilnosti pride zaradi kompleksnosti tujih davčnih sistemov. V takšni zasnovi se tveganje napačne razlage ali zamude avtomatično prenese na posameznika.

Zato je AI Analitik predlagal več vsebinskih dopolnitev: jasno opredelitev namena obdelave podatkov, zožitev obsega zahtevanih podatkov na tiste, ki so nujni za davčno odmero, določitev razumnih rokov, uvedbo domneve dobre vere, možnost popravkov napak brez sankcij ter izrecno določitev, da breme sistemskih nejasnosti in napak nosi organ. Posebna pozornost je bila namenjena otrokom in ranljivim osebam. Te predlagane izboljšave ne nasprotujejo cilju pravilnika, temveč ga krepijo, saj država z njimi prevzame odgovornost za kompleksnost sistema, ki ga sama vzpostavlja.

4. Izvajanje predpisov in pozitivna obveznost države

Težava se ne konča pri normativni zasnovi, temveč se nadaljuje v fazi izvajanja. Praksa številnih institucij z javnimi pooblastili kaže, da se predpisi pogosto izvajajo predvsem z vidika zaščite pristojnosti, formalne zakonitosti in učinkovitosti organa.

V takšnem okviru posameznik postane objekt postopka, ne njegov namen. Napake sistema se rešujejo s sankcijami, ne s korekcijami. Čas, negotovost in posledice postopkov nosi človek, sistem pa ohranja lastno formalno pravilnost. Takšno delovanje lahko ustreza minimalnemu standardu zakonitosti, ne pa ustavnopravnemu standardu delovanja države v korist človeka.

Pravo človekovih pravic temelji na načelu pozitivne obveznosti države. Država ni dolžna zgolj opustiti nedopustnih posegov v pravice, temveč mora aktivno organizirati svoje institucije, postopke in prakse tako, da omogočajo njihovo dejansko uresničevanje. To pomeni, da mora pravni sistem delovati praktično in učinkovito, ne zgolj formalno pravilno.

To stališče je dosledno potrjeno v sodni praksi Evropskega sodišča za človekove pravice. V zadevi **Airey proti Irski** je sodišče poudarilo, da pravice ne smejo ostati zgolj teoretične ali iluzorne. V zadevi **Kudla proti Poljski** je izpostavilo dolžnost države, da

zagotovi učinkovite postopke za varstvo pravic. V zadevi **Moskal proti Poljski** pa je poudarilo varstvo zaupanja posameznika in odgovornost države, da posledic lastnih sistemskih napak ne prevali na posameznika.

Iz te sodne prakse izhaja jasno načelo: kadar država vzpostavi kompleksen sistem pravil, nadzora in sankcij, mora hkrati zagotoviti varovalke, korekcijske mehanizme in pravično porazdelitev bremen. Izvajanje predpisov, ki to breme sistematično prenaša na človeka, zato ni zgolj vprašanje upravne prakse, temveč vprašanje ustavne in konvencijske skladnosti delovanja države.

5. Zakaj zgolj politična volja ni dovolj: potreba po strukturiranih analitičnih orodjih

Od poslancev in nosilcev oblasti se pogosto pričakuje, da bodo pri sprejemanju zakonov in drugih predpisov prepoznali vse njihove sistemske in dolgoročne posledice. Vendar sodobna zakonodaja postaja vse bolj kompleksna, učinki predpisov pa vse bolj posredni, razpršeni med različne organe in časovno odloženi. V takšnih razmerah politična presoja, četudi dobronamerna in odgovorna, pogosto ne zadošča.

Zato sodobne demokracije poleg politične volje potrebujejo strukturirane, preverljive in vsebinsko usmerjene analitične okvire, ki omogočajo presojo predpisov z vidika njihovih realnih posledic. Ne kot nadomestilo demokratične razprave, temveč kot njeno strokovno podporo, zlasti v fazi oblikovanja zakonov, podzakonskih aktov in programov javne oblasti, kjer se učinki pogosto določijo vnaprej, še preden pride do njihovega izvajanja.

V tem kontekstu imata Al Varuh in Al Analitik javne oblasti (več o tem v tabeli 1) različna, a med seboj dopolnjujoča se namena. Al Varuh je prvenstveno namenjen človeku. Njegova vloga je, da posamezniku pomaga razumeti, katere človekove pravice so v konkretni življenjski situaciji sploh v igri, kaj pomeni, da je pravica učinkovita in ne zgolj zapisana, katere pogoje mora zagotoviti država ter kdaj sistem nanj prenaša breme, ki mu ne bi smelo pripadati. S tem človeku omogoča, da ni prepuščen sistemu, ki deluje v jeziku in logiki, ki ju sam težko obvladuje.

Al Analitik javne oblasti pa je prvenstveno namenjen oblasti. Njegova naloga je, da pri pisanju predpisov in predvsem pri njihovem izvajanju pomaga oblasti postavljati meje sami sebi. Presoja, ali normativne rešitve in upravne prakse prenašajo sistemska tveganja na posameznika, ali so roki, dokazna bremena in sankcije sorazmerni, ali obstajajo mehanizmi popravkov napak in ali organ prevzame odgovornost za kompleksnost sistema, ki ga je vzpostavil. S tem omogoča, da se predpisi presojujejo ne le po namenu, temveč po dejanskih posledicah v življenju ljudi.

Skupna vrednost obeh pristopov je preventivna: omogočata, da se tveganja prepoznajo prej, še preden se materializirajo v sporih, sankcijah ali kršitvah pravic. S tem krepi kakovost političnega odločanja in zmanjšujeta verjetnost, da se sistemske napake kasneje rešujejo na plečih posameznika.

6. Človek, družina in prihodnost skupnosti

Če pravo in uprava ne ustvarjata stabilnih, predvidljivih in razumnih pogojev za življenje ljudi, zlasti mladih družin, dolgoročno ne ogrožata le posameznikovih pravic, temveč temelje skupnosti. Mlada družina ni ideološki simbol, temveč realni nosilec prihodnosti družbe in slovenskega jezika v javnem prostoru. Predpis, ki teh dejstev ne upošteva, ni nevtralen, temveč ima dolgoročne posledice.

Osrednje vprašanje, ki ga odpira ta prispevek, je preprosto, a temeljno: ali mora biti delovanje javne oblasti in s tem tudi politike usmerjeno v korist človeka. Če je odgovor pritrdilen, iz tega ne izhaja zgolj etična usmeritev, temveč normativna in sistemska obveznost. Država ne more hkrati zatrjevati, da deluje v korist ljudi, in sprejemati predpisov, ki so že v izhodišču zasnovani z vidika sistema, oblasti ali institucije, človek pa je obravnavan kot prilagodljiva spremenljivka.

Če želimo, da bo delovanje države dejansko usmerjeno v korist človeka, moramo zagotoviti, da se vsi predpisi, zakoni, podzakonski akti in izvedbeni ukrepi sprejemajo za človeka, ne zgolj o človeku. To pa ni zgolj tehnično ali pravno vprašanje, temveč ontološko vprašanje: kaj postavimo v središče skupnosti kot trajno merilo pravilnosti odločanja.

V tem smislu se pokaže potreba po skupnem sidru, ki presega dnevno politiko, ideološke razlike in kratkoročne interese. Takšno sidro lahko predstavlja Nadkonvencija o minimalnih pogojih človeškega obstoja, v kateri je otrok postavljen kot indikator uspešnosti delovanja skupnosti in države. Otrok ni simbol in ni politični argument, temveč realno merilo: če sistem deluje za otroka, deluje tudi za odraslega; če ne deluje za otroka, dolgoročno ne deluje za nikogar.

Postavitev otroka kot indikatorja ima globok pomen. Pomeni, da se predpisi presoja z vidika dolgoročnih učinkov, ne zgolj trenutne učinkovitosti. Pomeni, da se upošteva časovni horizont, ki presega mandat ene vlade ali enega parlamenta. In pomeni, da se v središče odločanja postavi vprašanje, ali bodo pogoji, ki jih danes ustvarjamo, omogočili, da bomo čez sto ali tristo let še imeli delujočo skupnost, jezik in kulturno kontinuiteto.

V tem kontekstu slovenski jezik ni zgolj kulturna vrednota, temveč funkcionalni pogoj obstoja naroda. Jezik živi le, če obstajajo družine, otroci in stabilni življenjski pogoji, v katerih se prenaša kot jezik vsakdanjega življenja, izobraževanja in javnega prostora. Predpisi, ki sistemsko otežujejo življenje družin ali prenašajo breme državnih napak na

posameznike, imajo zato tudi jezikovne in civilizacijske posledice, četudi se tega ob sprejemanju pogosto ne zavedamo.

Prav v tem jedru se lahko, in se morata, poenotiti tako politična levica kot desnica. Ne na ravni ideologije, temveč na ravni osnovnega soglasja o tem, da mora država dolgoročno zagotavljati pogoje za obstoj skupnosti, ne glede na geopolitične turbulence, gospodarske cikle ali politične spremembe. Otrok kot indikator in človek kot izhodišče sta najmanjši skupni imenovalci, na katerem je mogoče graditi legitimno, trajnostno in ustavno skladno delovanje oblasti.

Sklep

Debirokratizacija ni vprašanje obrazcev, hitrosti ali digitalnih rešitev. Je vprašanje, ali pravo in uprava sploh še služita človeku. Ključno vprašanje sodobne države ni, katere pravice so zapisane v zakonih in ustavi, temveč ali so ustvarjeni dejanski pogoji, v katerih se te pravice lahko uresničujejo v vsakdanjem življenju ljudi.

Analiza je pokazala, da se temeljni problem sodobne države ne nahaja v pomanjkanju politične volje ali v odsotnosti norm, temveč v sistemskem razkoraku med normativnimi cilji in dejanskimi učinki predpisov. Kadar so zakoni in podzakonski akti zasnovani predvsem z vidika sistema, postopkov ali zaščite institucij, breme njihovega nedelovanja neizogibno nosi posameznik. Takrat pravice postanejo formalne, država pa navzven zakonita, vendar vsebinsko neučinkovita.

Ustavna in konvencijska ureditev od države zahteva več. Zahteva, da oblast prevzame pozitivno obveznost: da svoje predpise, postopke in prakse organizira tako, da pravice niso zgolj deklarirane, temveč praktične in učinkovite. To pomeni, da mora država že v fazi oblikovanja predpisov sistematično preverjati njihove učinke, porazdelitev tveganj in breme napak. Če tega ne stori, ne gre več zgolj za tehnično ali upravno pomanjkljivost, temveč za odmik od ustavnega namena države.

Prav zato politična volja sama po sebi ni dovolj. Potrebuje podporo strukturiranih analitičnih orodij, ki omogočajo, da se predpisi presojujejo z vidika dejanskih posledic za ljudi. Ne kot nadomestilo demokratičnega odločanja, temveč kot njegov nujni korektiv. V tem smislu imata AI Varuh in AI Analitik javne oblasti vlogo preventivnega varovala: omogočata, da se sistemska tveganja prepoznajo pravočasno, še preden se materializirajo v sporih, sankcijah ali kršitvah pravic.

Končno pa se vprašanje debirokratizacije ne dotika le učinkovitosti države danes, temveč njenega dolgoročnega obstoja. Če pravo in uprava ne ustvarjata stabilnih, predvidljivih in razumnih pogojev za življenje ljudi, zlasti družin in otrok, so ogroženi tudi jezik, kulturna kontinuiteta in obstoj skupnosti. Zato je otrok kot indikator in človek kot izhodišče najmanjši skupni imenovalci, na katerem se lahko poenotijo različne politične usmeritve. To ni ideološka izbira, temveč ontološka odločitev o tem, kakšno državo želimo ohraniti v prihodnosti.

Prava debirokratizacija se zato začne tam, kjer država prevzame odgovornost za učinke svojih odločitev, ne le danes, temveč tudi za generacije, ki prihajajo.

Viri in analitična podlaga (BAZA agenta)

Uporabljeni analitični okviri, metodologije in referenčni dokumenti izhajajo iz Baze znanja AI Analitika javne oblasti, ki vsebuje idejne, analitične in normativne osnutke ter strokovne razprave, *avtorstva mag. Franca Derganca (z ustreznimi AI-disclaimerji)*, zlasti:

- Program kandidata za Varuha človekovih pravic Republike Slovenije – sistemska analiza delovanja države, vloge Varuha in pogojev za udejanjanje človekovih pravic
- Referenčna tabela varovanih človekovih pravic (Tabela A) – celovit pregled ustavno in konvencijsko varovanih pravic ter pogojev njihovega uresničevanja
- Nadkonvencija o minimalnih pogojih človeškega obstoja – idejni normativni okvir z otrokom kot indikatorjem uspešnosti delovanja države in skupnosti
- Zakon o dobri upravi – ZDU 8 (idejni osnutek) – metodologija presoje uspešnosti javne oblasti, kakovosti odločanja in upravljanja tveganj
- Zakon o uspešnosti javne oblasti in varstvu pogojev človekovih pravic – ZUJAV-1 (idejni osnutek) – sistemski okvir za merjenje učinkov oblasti na položaj posameznika
- Zakon o varstvu slovenskega jezika in pogojih sobivanja (idejni osnutek) – dolgoročna zaščita jezika kot pogoja obstoja skupnosti
- Analize delovanja Finančne uprave Republike Slovenije (FURS) z vidika upravljanja tveganj v javno-dajatevnih postopkih
- Študije primerov normativnih in izvedbenih tveganj pri podzakonskih aktih – poudarek na prenosu bremen sistema na posameznika
- Analitični modeli AI Varuha in AI Analitika javne oblasti za preventivno presojo človekovopravnih učinkov predpisov itd. itd....več

<https://www.modro-poslovanje.si/BAZA-ZNANJA/kandidatura-za-varuha-za-%c4%8dlovekove-pravice>

Tabela 1:

AI VARUH MODRO POSLOVANJE

- <https://chatgpt.com/g/g-6953a39f65ac81919ef10b3ac7f69e26-ai-varuh-modro-poslovanje>

AI VARUH je analitično orodje, ki življenjske težave ljudi sistematično prevaja v vprašanja človekovih pravic. Ne presoja posameznih primerov ali odločb, temveč preverja, ali sistemski pogoji, ki jih ustvarja država, omogočajo dejansko uresničevanje pravic. Osredotoča se na razkorak med zakonsko pravico in realnimi pogoji za njeno uveljavitev. Njegov cilj je povečati predvidljivost, pravno varnost in zaupanje v institucije.

VPRAŠANJA/ODGOVORI-AI Varuh

AI ANALITIK JAVNE OBLASTI – MODRO POSLOVANJE

- <https://chatgpt.com/g/g-6953ef97cfa08191ad6375b10a08734e-ai-analitik-programov-javne-oblasti-mp>

AI ANALITIK je orodje za presojo uspešnosti delovanja oblasti, ne zgolj njene formalne zakonitosti.

Analizira zakone, podzakonske akte, strategije, letne programe in poročila z vidika dejanskih učinkov na življenje ljudi. **Posebna vrednost analitika je v odkrivanju človekovopravnih tveganj, ki izhajajo iz slabega delovanja institucij ali neustreznih pogojev izvajanja.** Omogoča preverjanje delovanja vseh oseb z javnimi pooblastili (upravnih organov, regulatorjev, inšpekcij, zavodov ipd.). Prav tako omogoča primerjalno in vsebinsko analizo programov političnih strank z vidika doseženih ali pričakovanih rezultatov.

VPRAŠANJA/ODGOVORI AI Analitik